

PRILOG PROUČAVANJU ANGLICIZAMA U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU

(INTERFERENCIJE NA RAZINI TVORBE RIJEČI)

DANICA ŠKARA
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 808.61/.62-54:802.0-54
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-01-26

Ovaj članak obrađuje tvorbenu problematiku s aspekta jezika u kontaktu i jezičnog posuđivanja općenito. Osnovni cilj kojem autor članka teži je sljedeći:

- utvrditi engleske elemente u hrvatskom ili srpskom jeziku
- analizirati ih prema pravilima tvorbe riječi jezika primaoca
- vidjeti da li su engleski elementi uvjetovali ikakve promjene u tvorbenom sustavu hrvatskoga ili srpskog jezika.

U analizu je uključena: a) prefiksacija b) sufiksacija c) slaganje ili kompozicija. Engleski i hrvatski ili srpski jezik su dovoljno različiti po svojoj strukturi i leksiku da mogu pružiti zanimljive primjere adaptacije posuđenica na tvorbenom nivou.

1.0. *Uvod*

1.1. Cilj i zadaci rada

Zbog snažnog odraza tzv. anglomanije u našem jeziku, naročito u novije vrijeme, javlja se potreba za analizom koja bi pokazala kako su se engleske posuđenice uklopile u sustav hrvatskog ili srpskog jezika i kakve su mogućnosti njihove adaptacije.

U ovom radu cilj nam je utvrditi engleske elemente u hrvatskom ili srpskom jeziku koji su interesantni s aspekta tvorbe riječi, analizirati ih prema pravilima tvorbe riječi jezika primaoca, a zatim vidjeti da li su engleske posuđenice uvjetovala ikakve promjene u tvorbenom sustavu hrvatskog ili srpskog jezika.

Kao osnova za ovaj rad¹ sakupljeni su podaci iz dnevnih novina i raznih časopisa. Naime, obrađen je jezik publicistike koji je ujedno i najveći izvor importacije engleskih posuđenica.

¹ Ovaj rad je izrađen na korpusu koji je sakupljen za izradu magistarske radnje pod nazivom »Tvorba riječi u jezicima u kontaktu«.

1.2. Jezično posuđivanje

Neosporno je da se svaki jezik u svakom času mijenja. Dovoljno je promatrati pojedinosti u njegovu funkcioniranju pa da u njemu otkrijemo razne procese koji ga, gledano dugoročno, mogu učiniti neprepoznatljivim. Jedan od uzroka tih promjena je i utjecaj stranih jezika, tj. jezično posuđivanje.

Mnogi lingvisti jezično posuđivanje objašnjavaju stanjem jezičnog sistema te njegovim tendencijama razvoja. Tako je A. Martinet² rekao da razvoj jednog jezika ovisi o razvoju komunikacijskih potreba skupine koja njime govori. Razumije se da je razvoj tih potreba u izravnom odnosu s intelektualnim, društvenim i ekonomskim razvojem dotične skupine.

Pošto je naša zemlja doživjela nagli razvoj, mnoge se riječi preuzimaju iz engleskog jezika koji ima veći kulturni i politički ugled, tj. ono što se zove prestiž.

Unatoč činjenici da hrvatski ili srpski jezik nije u direktnom, neposrednom kontaktu s engleskim jezikom, engleske posuđenice pronalaze svoj put do našeg jezika kroz razne medije, tj. putem štampe, radija i TV. Pošto se javljaju u velikom broju, naročito u jeziku štampe, potrebno je skrenuti pažnju na njih, ne zato da bi se preporučila njihova upotreba, nego da bi se uklonile nejasnoće i dileme koje one izazivaju kod govornika jezika primaoca.

1.3. Razlozi jezičnog posuđivanja

Postoji nekoliko razloga zbog kojih posuđenice bez većih poteškoća ulaze u naš jezik:

- zbog svoje informativne funkcije
- nema semantičkog ekvivalenta u našem jeziku
- iz stilističkih razloga (jača izražajna moć posuđenice)
- engleski termin je kraći od domaće riječi (težnja za uštedom energije — rezultat ekonomije jezika)
- rezultat potrebe i mode
- lijenost govornika da stvore vlastiti izraz.

Zbog svega toga, kontakti jezika predstavljaju jedno od najinteresantnijih i najperspektivnijih područja sociolingvističkih istraživanja.

2.0. Tvorba riječi

Usporedo s tim kako se povećava složenost ljudskih odnosa, dolazi do stvaranja novih jezičnih sredstava s pomoću kojih ove odnose treba označiti. Davanje imena novim predmetima ili novim tehnikama dovodi izravno do stvaranja novih riječi ili do posuđivanja iz nekog drugog

² Vidjeti u knjizi Martinet, A. (1982), *Osnove opće lingvistike*, GZH, Zagreb, str. 115.

jezika, a upravo to je predmet interesa ovog rada. Dakle, tvorba novih riječi i posuđivanje unose inovacije u jezični sustav, čime moderni hrvatski ili srpski jezik obiluje.

Vrlo prikladnu definiciju tvorbe riječi koja služi kao polazišna osnova za ovaj rad, dao je S. Babić:³ »Tvorba riječi označuje lingvističku disciplinu koja se bavi proučavanjem načina, obrazaca i tipova postanka novih riječi«.

Kod jezika u kontaktu najčešći način tvorbe novih riječi je putem analogije, upravo zbog toga što se kod većine posuđenica ne može uspostaviti uobičajeni tvorbeni uzorak jer su nastale po uzorcima izvornog jezika, tako da nove riječi koje su nastale prema njima imaju samo analoški uzorak. Na osnovu analoškog uzorka nastali su pseudoanglicizmi,⁴ npr. *kombajner*, *džezer*, *autostoper* i dr. Naime, te su riječi formirane u hrvatskom ili srpskom jeziku, pomoću elemenata engleskog porijekla, na osnovi analogije prema nekim drugim engleskim riječima koje imaju veliku frekvenciju u našem jeziku, npr. *bokser*, *farmer* i dr.

2.1. Mogućnosti tvorbenog utjecaja kod jezika u kontaktu

Činjenica je da na tvorbenom nivou jezici mnogo slabije utječu jedni na druge, a intenzitet utjecaja ovisi o sličnostima i razlikama među jezicima u kontaktu. Što su jezici srodniji i bliži, to su brojniji i utjecaji. Naime, tvorbeni sustav jezika od svih njegovih dijelova najzatvoreniji je, pa prema tome i najotporniji na aloglotski utjecaj. Međutim, unatoč ovakvoj kompaktnosti tvorbenog sustava jezika, kod trajnijih jezičnih kontakata i na ovom jezičnom nivou dolazi do interpenetracije.

Engleski i hrvatski ili srpski jezik su dovoljno različiti po svojoj strukturi i leksiku da mogu pružiti zanimljive primjere adaptacije posuđenica za tvorbenom nivou.

2.2. Sličnosti i razlike engleskog i hrvatskog ili srpskog tvorbenog sustava

Tvorba riječi u engleskom i hrvatskom ili srpskom (nadalje skraćeno hs.) jeziku vrši se afiksacijom i slaganjem. Afiksacija se sastoji od prefiksacije i sufiksacije u jednom i drugom jeziku, samo se radi o različitim fondovima prefiksa i sufikasa.

Slaganje se ne vrši na isti način u oba jezika. Najveći broj engleskih složenica stvoren je kombiniranjem jukstapozicijom, dok je u hs. jeziku najčešće slaganje uz pomoć spojnog vokala, iako postoje i druge mogućnosti.

Kod tvorbe riječi u hs. jeziku obično se prednost daje derivaciji nad ostalim načinima tvorbe što je i pravilno jer je derivacija najkarakte-

³ Detaljnije o tome vidi Babić, S. (1986), *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Globus, Zagreb, str. 11.

⁴ Jedna šira analiza tvorbe pseudoanglicizma, zahtjevala bi zaseban rad o tome. U svakom slučaju pseudoanglicizmi predstavljaju interesantno područje sociolingvističkog istraživanja.

rističniji način tvorbe u našem jeziku i prevladava u cijeloj tvorbi, dok je u engleskom jeziku slaganje mnogo češća pojava i manje ograničena nego u našem jeziku. Uzorci slaganja se vrlo rijetko poklapaju u oba jezika.

Za tvorbu riječi prefiksacija je manje interesantna i slabije plodna od sufiksacije u jednom i drugom jeziku.

U engleskom jeziku je veoma važan i proces konverzije koji se još zove i preobrazba. U našem jeziku je to rjeđa pojava nego u engleskom jer se u hs. jeziku prelazak iz jedne kategorije u drugu označava sufiksom, a i vjerojatno je da ovakav način tvorbe ne odgovara unutar-njim tendencijama razvoja našeg jezika.

2.3. Prefiksalna tvorba engleskih posuđenica

Vrste riječi koje se najviše posuđuju su imenice, zatim pridjevi i glagoli. Ostale vrste riječi se preuzimaju vrlo rijetko.

2.3.1. Imenice

U tvorbi imeničkih posuđenica sudjeluju sljedeći prefiksi koji se dijele u 3 grupe:

a) Postoje prefiksi koji se javljaju u oba jezika, a to su uglavnom prefiksi lat. i grč. porijekla. Oni su već poznati u hs. jeziku tako da se u ovom slučaju ne govori o importaciji već o povećanoj frekvenciji već postojećih prefikasa. Može se reći da je engleski jezik svojim utjecajem samo pojačao tendenciju stvaranja riječi pomoću ovih prefikasa unutar hs. jezika. Takvi su sljedeći primjeri posuđenica:

ANTI- *antidolar, antifriz*
 AUTO- *autogol, autokamp*
 POST- *postpunker*
 RE- *reprint*
 SUPER- *superstar, supermen.*

b) Slijede prefiksalne posuđenice koje zadržavaju vezani morfem koji nije u skladu s morfološkim sustavom jezika primaoca (E. vezani morfem + slobodan morfem) npr.

IN- *input*
 NON- *nonkonformist*
 MINI- *mini-golf, mini-sumit*

c) Neke imenice pri prijelazu iz engleskog jezika u hs. poprimaju prefiksalne formante hs. jezika i na taj način se u potpunosti adaptiraju u jeziku primaocu.
 npr.

NAJ- *naj-film*
 POLU- *polu-punker*
 VELE- *veledrogerija.*

2.3.2. Pridjevi

S aspekta prefiksalne tvorbe mogu se razlikovati 2 vrste engleskih pridjevnih posuđenica.

a) Posuđenice koje zadržavaju prefiksalne formante jezika davaoca, npr.

ANTI- *antiraketni*
 POST- *post-punkovski*
 SUPER- *supervelterska*.

Često nova riječ nastaje tako da se uz prefiks istodobno dodaje i sufiks jezika primaoca što je vidljivo iz navedenih primjera.

b) Pridjevne posuđenice koje su izvedene od domaćeg prefiksa i strane osnove podliježu zakonima tvorbe riječi hs. jezika, pokazujući time visoki stupanj integriranosti u jeziku primaocu, npr.

IZVAN- *izvanfilmski*
 NE- *nesportski*
 POLU- *polunudistička*
 VELIKO- *velikokontejnerski*.

Iz ovih primjera je vidljivo da engleske pridjevne posuđenice prihvaćaju prefiksalne formate hs. jezika, koji im određuju ili moduliraju značenje.

2.3.3. Glagoli

Zbog tipološke razlike (hs. jezik ima glagolski vid, a engleski jezik nema te kategorije) tvorbena adaptacija engleskih glagolskih posuđenica složenija je od adaptacije imenica i pridjeva. Adaptacija glagola se vrši po principima tvorbe glagola u jeziku primaocu. Nakon adaptacije engleske glagolske posuđenice mogu izražavati i glagolski vid: a) kontekstom, tj. bez morfološke oznake, b) prefiksom. Posuđenice koje pomoću prefiksa označuju svršeni vid su sljedeće:

blefirati (dvovidni gl.) + hs. prefiks OD- > *odblefirati* (svršeni glagol),
driblati (dv. gl.) + hs. prefiks PRE- > *predriblati* (svršeni glagol),
sprejati (dv. gl.) + hs. prefiks PO- > *posprejati* (svršeni gl.).

Dakle, posuđeni glagoli preuzimaju mogućnost morfološkog izražavanja aspekta, pomoću prefiksa, po uzoru na domaće, autohtone glagole i time se u potpunosti integriraju u tvorbeni sustav hs. jezika i podliježu zakonima tvorbe riječi kao i svaka domaća riječ.

2.3.4. Zaključak o prefiksnoj tvorbi

Na kraju izlaganja o prefiksnoj tvorbi posuđenica moguće je konstatirati da su engleske posuđenice relativno slabo iskoristile moguć-

nosti prefiksalne tvorbe u hs. jeziku, što je očito s obzirom na vrlo mali broj pronađenih posuđenica s prefiksanim formatima.

Inovaciju u hs. tvorbenom sustavu predstavlja jedino prefiks MINI- koji je postao produktivan u jeziku primaocu tako da se pomoću njega izvode nove riječi, npr. MINI- > *minica, minić, mini-suknja*.

2.4. Sufiksna tvorba posuđenica

Imeničke posuđenice se tvorbeno adaptiraju jeziku primaocu da bi postigle nekad viši neka niži stupanj integriranosti.

Kako bi mogli ustanoviti stupanj integriranosti imenica, neophodno je prihvatiti kriterij analize koji je predložio R. Filipović⁵ a to je transmorfemizacija koja obuhvaća sve promjene koje se javljaju u adaptaciji morfema pri prijelazu iz jezika davaoca u jezik primalac.

a) Nulla transmorfemizacija se javlja kad je model preuzet u jezik primalac kao slobodni morfem bez vezanog morfema, pa nema potrebe za morfološkom adaptacijom osnovnog oblika, npr. *bar, bedž, bridž, dres, film, hit, lift, meč, strip, tenis, parti, ragbi* i dr.

b) Kompromisna transmorfemizacija se javlja kad posuđenica zadržava sufiks koji nije u skladu s tvorbenim sustavom jezika primaoca. Takvi su sljedeći primjeri:

-ING: *buking, doping, piling, trening* i dr.

-ER: *bojler, bokser, buldožer, dizajner, farmer, teniser, spiker, toster* i dr.

-STER: *gangster*

c) Potpuna transmorfemizacija se javlja kad posuđenica vezani morfem jezika davaoca zamjenjuje vezanim morfemom jezika primaoca. Sufiksne formante hs. jezika prihvaćaju sljedeće posuđenice:

-A: *doga, farma, runda*

-AČ: *boksač, tenisač, diskač*

-AŠ: *filmaš, klubaš, mitingaš, vikendaš*

-IČ: *hitić, minić, kombić*

-ICA: *frendica, spikerica, vikendica*

-LIŠTE: *parkiralište, kampiralište*

-STVO: *huliganstvo, liderstvo*

-NJE: *džeziranje, filmovanje, treniranje*

-ČUGA: *filmčuga*.

(Imeničke posuđenice koje završavaju sufiksom -NJE i -LIŠTE izvedene su uglavnom od glagolskih osnova).

Postojanje sufiksa -OR, -IST, -IZAM u hs. jeziku predstavlja povoljan uvjet za importaciju tih formanata iz engleskog jezika. Pošto i jezik

⁵ Sve o analizi na morfološkoj razini vidi Filipović, R. (1986), *Teorija jezika u kontaktu*, Školska knjiga, Zagreb, str. 119.

davalac i jezik primalac poznaju ove formante onda nema unutarnjeg faktora koji bi se odupirao uvođenju ovih sufikasa te se javljaju u velikom broju posuđenica, npr. *kompjut-or*, *nud-ist*, *snob-izam* i mnogobrojne druge.

Neki hs. sufiksi pokazuju veću otvorenost prema stranim riječima od drugih sufikasa. Takav je sufiks -ICA što je vidljivo iz mnogobrojnih primjera posuđenica s tim sufiksom, npr. *frendica*, *singlica* i mnoge druge.

Engleski sufiks -ER smatra se inovacijom u hs. tvorbenom sustavu i u toj je mjeri prihvaćen u jeziku primaocu da je postao i sam produktivan, što znači da ga ne srećemo samo kod posuđenica engleskog porijekla, već se pomoću njega tvore i nove leksičke jedinice od već postojećih leksema, npr. *frazer*, *retušer* i dr.

2.4.2. Pridjevi

Kod pridjevnih posuđenica mogu se uočiti 2 vrste:

a) Prva vrsta su izravno posuđeni pridjevi koji su zadržali morfološke karakteristike engleskih pridjeva npr. *fer*, *fit*, *grog*.

b) Najveći broj pridjevnih posuđenica nastao je od imeničke osnove, dodatkom sufiksa iz inventara hs. tvorbenog sustava, npr. *bar-ski*, *folklor-an* i dr. Ovakvi pridjevi su u potpunosti integrirani u jezik primaocu jer shodno pravilima hs. tvorbe riječi, koriste domaće tvorbene formante i time pokazuju maksimalni stupanj tvorbene adaptacije.

Pomoću sljedećih sufikasa tvore se pridjevne posuđenice u hs. jeziku:

-AST: *buldogast*, *flanelast*

-OV: *bokserov*, *trenerov*

-OVSKI: *klaunovski*, *snobovski*

-SKI: *filmski*, *kaubojski*, *najlonski*, *teniski*, *timski* i dr.

-IČKI: *nudistički*, *spiritistički*

Sufiks koji se najčešće upotrebljava kod posuđivanja pridjeva je sufiks -SKI, što je evidentno iz velikog broja posuđenica koje se tvore pomoću tog sufiksa.

2.4.3. Glagoli

Glagolske posuđenice su uglavnom nastale kao rezultat potpune integracije u jezik primaocu. Takve posuđenice formiraju se po formuli slobodni morfem (adaptirana osnova) + hs. vezani morfem npr. *boks* + *ati*.

Sufiksi koji sudjeluju u tvorbi glagolskih posuđenica su sljedeći:

-ATI: *boksati*, *spikati*, *sprejati*

-IRATI: *blefirati*, *bojkotirati*, *faulirati*, *keširati*, *parkirati*, *skalpirati*, *šutirati* i dr.

Jedan od najplodnijih sufikasa kod glagolskih posuđenica je sufiks -IRATI. Postoji jaka tendencija da sufiks -IRATI zamijeni svoj alternativni oblik -ATI. Tako je češća upotreba glagola *šutirati* od glagola *šutati* ili *tankirati* od glagola *tankati*.

2.5. Slaganje ili kompozicija (posuđenice)

S obzirom na razlike u slaganju, interesantno je vidjeti kako su se engleske složenice adaptirale u hs. tvorbenom sustavu.

Analiza engleskih složenica koje su se adaptirale u hs. tvorbenom sustavu daje sljedeće rezultate:

a) Specifične složenice, tzv. pseudoanglicizmi, su riječi koje su sastavljene od elemenata engleskog (anglicizama) porijekla, ali cjelina koju čine nije preuzeta iz engleskog jer u njemu i ne postoji u tom obliku. Dakle, pseudoanglicizmi su formirani u hs. jeziku pomoću elemenata engleskog porijekla analogno nekim posuđenicama. Takve su sljedeće složene posuđenice:

sedvičmen
golman
kombajner
džezer

b) Elipsa je promjena koja označava gubljenje jednog elementa engleske složenice, gdje element koji ostaje u jeziku primaocu, preuzima značenje izgubljenog npr.

E. *grape fruit* > H. *greip*
 E. *tonic water* > H. *tonik*
 E. *cross country* > H. *kros*

Jedno od mogućih objašnjenja pojave elipse kod jezika u kontaktu je da se, izostavljanjem jednog elementa složenice, olakšava uklapanje preostalog elementa u tvorbeni sustav jezika primaoca.

c) Hibridi su engleske složene posuđenice koje su se toliko uklopile u tvorbeni sustav jezika primaoca da je izvršena supstitucija engleskih elemenata, elementima jezika primaoca npr. *ski-dizalo*, *rok-zvijezda*, *folk-glazba*, *golf-igrač*, *parking*-prostor i dr. Hibridne složenice čine veliki dio složenih posuđenica u našem jeziku.

d) Primjeri jukstapozicije predstavljaju inovaciju u tvorbenom sustavu našeg jezika koja je vjerojatno nastala pod stranim utjecajem. Naš jezik je bio u dodiru s njemačkim jezikom koji poznaje ovakav način slaganja i taj kontakt je ostavio traga, a u novije vrijeme u dodiru s engleskim jezikom ova inovacija u slaganju počinje se naglo širiti. Engleski jezik, ako i nije uveo ovu inovaciju, onda svakako doprinosi naglom širenju te pojave. Primjeri jukstapozicije su česti kod naziva

radnih organizacija i raznih proizvoda, naročito u novije vrijeme npr. Bosna-film, Telefonservis, Arhitektbiro, Makedonijaplod, naranča sirup itd.

Kombinacija koja se sastoji od hs. i engleskih elemenata ostvaruje se u većem broju primjera npr. lutka-film, element-film, najlon-plaža, poklon-gol, bungalov-kućica i dr.

3. Zaključak

U pokušaju da se analiziraju jezične interferencije na razini tvorbe riječi i prema metodologiji koja se bazira na radovima R. Filipovića i teorije jezika u kontaktu, moguće je utvrditi da je importacija tvorbenih elemenata moguća ali nije nekontrolirana i potpuno slobodna, tj. mora odgovarati internoj logici sustava i tendencijama razvoja našeg jezika. Međutim, i od jezičnog posuđivanja veoma često zavisi da li će se te tendencije ostvariti i promjene postati dio tog sustava.

Pošto i dalje traje utjecaj engleskog jezika, teško je dati bilo kakve finalne zaključke naročito na području tvorbe riječi. Jedino je moguće registrirati postojeće pojave i nastojati ih objasniti, ne misleći pri tom da je to zadnja riječ kontaktne lingvistike.

Literatura

1. V. Adams, *Modern English Word-Formation*, London, 1981.
2. S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, Globus, 1986.
3. R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb, Školska knjiga, 1986.
4. A. Martinet, *Osnove opće lingvistike*, GZH, Zagreb, 1982.

Danica Škara: A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF ANGLICISMS IN
SERBO-CROATIAN (INTERFERENCE ON THE LEVEL OF WORD-
-FORMATION

Summary

This article deals with the problem of word-formation from the point of view of languages in contact and linguistic borrowing in general. The aim of this article is to find out English elements in the Serbo-Croatian language, to analyse them according to the rules of word-formation of the receiving language and to see whether English elements have influenced the word-formation of the Serbo-Croatian language. The analysis covers: a) prefixation b) suffixation c) composition.

English and Serbo-Croatian are different enough in their structure and lexicon so as to provide interesting examples of adaptation of English loan-words at the level of word-formation.